

Streszczenie

W niniejszej pracy podejmuję próbę dotarcia do obrazu kultury rosyjskiej, zawartego w twórczości powieściowej Wiktora Pielewina, wykorzystując do tego celu psychologię analityczną Carla Gustava Junga i dorobek kontynuatorów jego dzieła, takich jak Erich Neumann, Joe Henderson, czy James Hillman. Analizie poddaję pierwsze dziesięć powieści pisarza, które zostały opublikowane w latach 1992–2013, a więc w okresie transformacji ustrojowej po upadku Związku Radzieckiego, a przed wybuchem rosyjsko-ukraińskiego konfliktu, który zapoczątkowała aneksja Krymu i wojna w Donbasie. Stawiam hipotezę, iż w twórczości powieściowej Pielewina z omawianego okresu w formie symbolicznej znajduje swoje odzwierciedlenie psychiczne życie narodu rosyjskiego – zgodnie z tezą Junga, że w tekstach kultury odbijają się nie tylko doświadczenia indywidualne, lecz także wyjątkowo silne wzorce pochodzące z nieświadomości zbiorowej i kulturowej.

Rozdział pierwszy poświęcam osobie Wiktora Pielewina, pisarza, którego otacza aura mitu i tajemnicy. Podejmuję próbę dekonstrukcji „mitu Pielewina” na gruncie przyjętej metodologii i odwołując się do wypowiedzi pozaliterackich pisarza. W rozdziale drugim, opierając się na założeniu, że proza rosyjskiego postmodernisty ma przede wszystkim charakter archetypowy, wizjonersko-symboliczny, i jako taka wykracza poza granice *psyche* indywidualnej, poddaję analizie utwory Pielewina pod kątem występowania w nich archetypowych symboli i schematów z kręgu procesu indywiduacji rozumianego jako zjawisko zbiorowe. Szczególną uwagę poświęcam problematyce Cienia zarówno w aspekcie zbiorowo-archetypowym, jako uniwersalnej ciemności, będącej częścią każdego człowieka, jak i w aspekcie kulturowym, traktując Cień jako kompleks zrodzony na gruncie nieświadomości kulturowej w ujęciu Hendersona. Poddaję również dogłębnej analizie symboliczne przedstawienia pierwiastka żeńskiego, rozumianego nie tylko jako Anima, instancja odmiennej płci w *psyche* mężczyzny, lecz także jako Wielka Kobiecość, archetyp Wielkiej Matki i symbol nieświadomości. Badam także obrazy inflacji psychicznej, opętania przez archetyp, kładąc szczególny nacisk na zbiorowy wymiar tego zjawiska. Wszystkie wymienione motywy analizuję pod kątem ich ewolucji w kolejnych powieściach.

W rozdziale trzecim, uzyskany obraz kultury rosyjskiej osadzam na szerszym gruncie historycznym i kulturowym i wskazuję na pewną ciągłość wzorców, które leżą u podstaw jej dynamiki. Wnioski, płynące z badania utworów literackich, zestawiam z filozofią Nikołaja Bierdiajewa i semiotyczną refleksją kulturową Jurija Łotmana, a także teoriami Borisa Groysa

i Siergieja Miedwiediewa na temat Rosji jako podświadomości Zachodu. Łącząc myśl tych uczonych z psychologią analityczną, próbuję pokazać, że wiele zjawisk charakterystycznych dla kultury rosyjskiej, takich jak ternarny rozwój kulturowy, czy ewolucja rosyjskiej idei, wiąże się ściśle z oddziaływaniem archetypów nieświadomości zbiorowej i kompleksów kulturowych. W tej perspektywie istotną rolę odgrywa zwłaszcza archetyp Wielkiej Matki w ujęciu Neumanna, jako żywiołowa kobiecość, która dławi świadomość indywidualną i nie pozwala jej się rozwinąć. Koresponduje to z licznymi symbolicznymi przedstawieniami tego archetypu jako matki pożerającej i pochłaniającej w omawianych powieściach Pielewina. Wzorując się na rozważaniach Thomasa Singera na temat zderzenia cywilizacji zachodniej i islamskiej, podejmuję również próbę zdefiniowania rosyjskiego kompleksu kulturowego i jego wpływu na relację Rosji z Zachodem, które są jednym z lejtmotywów prozy rosyjskiego postmodernisty.